

O sposobach wykorzystania źródeł w pracy historyka prawa i ich krytycznych edycjach w 90. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Grodzkiego. Konferencja naukowa „Łączą nas źródła” (Kraków, 19 września 2019 r.)

Abstract

Concerning Methods for the Use of Sources in the Work of a Legal Historian and Critical Editions of Those Sources, on the 90th Birthday of Prof. Stanisław Grodzki. The “Sources connect us” Academic Conference (Kraków, September 19, 2019)

On the 19th of September 2019, the Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian University organised an academic conference entitled “*Łączą nas źródła*” [“Sources connect us”]. The symposium was combined with the celebrations of the 90th birthday of Prof. Stanisław Grodzki, an outstanding legal historian, author of around 500 publications, and former Dean of the Faculty (1978–1981) and Vice-Rector of the University (1987–1990), who also has an Honorary Doctorate from the University of Wrocław. One of the significant areas of Prof. Grodzki’s academic activity is in the editing of legal history sources. The subject of the conference was therefore a great occasion to focus on Prof. Grodzki’s achievements in this field of study. In the jubilee part of the conference, presided over by Vice-Rector for University Development, Prof. Dorota Malec, speeches were given by Prof. Wojciech Nowak, Rector of the Jagiellonian University, and by Prof. Jerzy Pisuliński, Dean of the Faculty of Law and Administration. The laudation for Prof. Grodzki was delivered by Prof. Waław Uruszczak. The subsequent part of the conference consisted of 15 papers, divided into three sessions, presented by scholars affiliated with various academic centres. The presentations concerned current or planned editing works regarding legal history sources. Moreover, various methods of applying these sources to academic research and educational activities at the university, as well as to judicial decisions, were discussed. To conclude the conference, Dr. Hab. Maciej Mikuła presented the basic assumptions of the novel project concerning the electronic meta-edition of legal history sources “IURA. Sources of Laws from the Past”.

Keywords: editing of legal history sources, “IURA. Sources of Laws from the Past”, jubilee, „*Łączą nas źródła*” academic conference, Stanisław Grodzki

Słowa kluczowe: edytorstwo źródeł historycznoprawnych, „IURA. Źródła prawa dawnego”, jubileusz, konferencja naukowa „*Łączą nas źródła*”, Stanisław Grodzki

W dniu 19 września 2019 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się konferencja naukowa „Łączą nas źródła”, zorganizowana przez Katedrę Historii Administracji i Myśli Administracyjnej, Katedrę Historii Prawa Polskiego, Katedrę Powszechnej Historii Państwa i Prawa oraz Zakład Prawa Kościelnego i Wyznaniowego UJ. Symposium połączone zostało z Jubileuszem 90. urodzin Profesora Stanisława Grodziskiego, wybitnego historyka prawa, autora około pięciuset publikacji, byłego dziekana Wydziału (1978–1981) oraz prorektora Uczelni (1987–1990), doktora *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego (2002). Jeden z istotnych obszarów działalności naukowej Profesora Grodziskiego stanowi edytorstwo źródeł historycznoprawnych. Tematyka konferencji była więc dobrą okazją do szczególnego skoncentrowania się na zasługach Profesora na tym właśnie, jakże istotnym, choć często niedocenianym, polu aktywności badawczej, z dużym powodzeniem eksploatowanym przez Jubilata.

Pierwszej części sympozjum przewodniczyła prorektor UJ ds. rozwoju prof. Dorota Malec, która podkreśliła rolę Profesora Grodziskiego jako znakomitego naukowca, wyznaczającego kierunki badań oraz standardy etyczne dla kilku pokoleń uczonych. Szczególną uwagę zwróciła na szerokie spektrum zainteresowań Jubilata, zajmującego się zarówno historią ustroju, jak i dziejami prawa sądowego. Zaznaczyła, iż Profesor potrafi łączyć badania nad okresem staropolskim z sięganiem po zagadnienia związane z systemami prawnymi obowiązującymi w XIX i XX w. Zaakcentowała również posiadaną przez Jubilata umiejętność posługiwania się, niezależnie od podejmowanej problematyki, piękną, porywającą czytelnika polszczyzną oraz Jego subtelne poczucie humoru. Rektor UJ prof. Wojciech Nowak w swoim wystąpieniu podkreślił z kolei, jak ważne obecnie jest poszukiwanie tego, co wspólne, i co może łączyć nasze społeczeństwo, ukazując w tym kontekście doniosłość tematyki konferencji. Profesora Grodziskiego przedstawił nie tylko jako wybitnego uczonego i świetnego organizatora, pełniącego ważne dla uczelni funkcje, ale również osobę potrafiącą zachować pełną klasę w sposobie bycia. Zwrócił uwagę, iż Jubilat przez cały okres swojej działalności był wierny zasadzie, że pewne formy zachowania się i wyrażania opinii nie przystoją profesorowi. Dziekan Wydziału Prawa i Administracji prof. Jerzy Pisuliński, odwołując się do własnych doświadczeń z czasów studenckich, przypomniał cechującą Profesora Grodziskiego szczególną elegancję wypowiedzi oraz klarowny sposób prezentowania przekazywanych treści. W swoim przemówieniu uwypuklił także szlachetną postawę Jubilata w trudnych dla Polski czasach, nazywając go wzorem naukowca i mistrza, z którego należy czerpać przykład w pracy badawczej i dydaktycznej.

Życiową drogę Profesora Grodziskiego, a w szczególności jego osiągnięcia w obszarze edytorstwa źródeł historycznoprawnych, przedstawił prof. Wacław Uruszczak. Działalność Jubilata w tym zakresie ukazana została w kontekście prac nad przygotowaniem wydawnictw źródłowych, podejmowanych przez kierujących ongiś Katedrą Historii Prawa Polskiego UJ takich luminarzy dyscypliny, jak: Antoni Zygmunt Helcel, Michał Bobrzyński, Franciszek Piekosiński, Bolesław Ulanowski, Stanisław Kutrzeba czy wreszcie Adam Vetulani. To właśnie ten ostatni, będący mistrzem Stanisława Grodziskiego, odsłonił przed nim tajniki edytorskiego kunsztu. Pierwszy efekt zdobytych na tym polu umiejętności stanowiło wydanie ksiąg sądowych wiejskich klucza jазowskiego, pochodzących z lat 1663–1808, oraz akt spraw chłopskich hrabstwa tarnowskiego z połowy XVIII w. Za kolejne ważne przedsięwzięcie uznać należy opracowanie

wspólnie z Ireną Dwornicką *Chronografii albo Dziejopisu żywieckiego* – będącego kroniką Żywiecczyzny dzieła Andrzeja Komonickiego, które objęło okres od 1400 do 1728 r. Do edycji o niewątpliwie pomnikowym charakterze należą *Volumina Constitutionum*. To dzięki Profesorowi Grodziskiemu, który zainicjował to wydawnictwo i przygotowywał do druku kolejne tomy, możliwe stało się opublikowanie dotąd ośmiu wolumenów zawierających konstytucje sejmowe uchwalone do roku 1658. Biorąc pod uwagę, iż ostatnie tomy są obecnie opracowywane, należy żywić nadzieję, że wysiłki Jubilata zaowocują niedługo ogłoszeniem całości dorobku ustawodawczego sejmu dawnej Rzeczypospolitej w formie w pełni odpowiadającej wymogom stawianym współcześnie krytycznym edycjom źródłowym, których nie spełniają *Volumina Legum*. W pracach nad poszczególnymi wolumenami obok Profesora Stanisława Grodzkiego uczestniczyli także: prof. Waław Uruszczak, Irena Dwornicka, dr Anna Karabowicz, dr hab. Marcin Kwiecień i dr Krzysztof Fokt. W laudacji przykładowo wymienione zostały również inne wydawnictwa źródłowe, będące efektem aktywności naukowej Jubilata. Były to: *Charta Leopoldina* z 1790 r., stanowiąca projekt konstytucji dla Galicji (edycję tę opracował wraz z Arturem Gerhardtem) oraz źródła do dziejów sejmu krajowego galicyjskiego z lat 1861–1914. Wyrazem zaangażowania Jubilata w działalność edytorską było utworzenie przed czterdziestoma laty przy Katedrze Historii Prawa Polskiego, funkcjonującej po dziś dzień Pracowni Wydawnictw Źródłowych. Jest to jedyna w Polsce jednostka specjalizująca się w przygotowywaniu edycji źródeł historycznoprawnych. Poza charakterystyką prac edytorskich Profesora Grodzkiego, których wyeksponowanie wiązało się z tematyką sympozjum, Profesor Uruszczak zwrócił także uwagę na postawę życiową Jubilata. Wskazywał zwłaszcza na takie cechy, jak uczciwość, prawość i wierność wyznawanym wartościom, które szczególnie dostrzec można było w czasach komunistycznego zniewolenia. Warto w tym kontekście wspomnieć, iż Profesor Grodzki uczestniczył chociażby w pracach Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności”. Sposób na to, by pozostać sobą i bronić własnych ideałów, znajdował przede wszystkim w pracy organicznej, której oddając się, konsekwentnie przyczyniał się do rozwoju polskiej nauki i kultury. Profesor Uruszczak określił Jubilata mianem Człowieka Uniwersytetu, dostrzegającego wielkie znaczenie tej instytucji dla polskiego społeczeństwa. W podsumowaniu przypomniał swoje słowa, które wypowiedział 11 kwietnia 2011 r., wygłaszając laudację podczas uroczystości odnowienia doktoratu Profesora Grodzkiego po pięćdziesięciu latach:

Praca, a właściwie służba dla nauki, dla Uniwersytetu, zaskarbiła Profesorowi Grodzkiemu uznanie i podziw całego środowiska i to nie tylko historyków prawa, prawników, czy historyków, ale całej społeczności uniwersyteckiej, a także wielu innych środowisk. Zyskał je dzięki ogromnej pracowitości, wielkiej kulturze osobistej, ale także wrodzonej życzliwości, którą okazywał zwłaszcza młodszym pracownikom i studentom. Dla wszystkich nas jest On autorytetem naukowym i moralnym¹.

W swojej poruszającej wypowiedzi Profesor Stanisław Grodzki, nawiązując do własnych badań, obejmujących przedział od wieku XVII do współczesności, podzielił

¹ Waław Uruszczak. „Laudacja Profesora Stanisława Grodzkiego na uroczystości odnowienia jego doktoratu po pięćdziesięciu latach (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Aula Collegium Maius, 11 kwietnia 2011 r.)”. *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 5, nr 1, 2012, XV.

się refleksjami dotyczącymi trudnych okresów dla polskiej państwowości, poczynawszy od jej utraty w XVIII w., poprzez walkę narodowowyzwoleńczą w wieku XIX, odrodzenie Niepodległej w 1918 r., wojnę polsko-bolszewicką, II wojnę światową aż po czasy Polski Ludowej. Podkreślał, iż wolność wywalczyliśmy sobie sami, choć nie zawsze mogliśmy decydować o swojej przyszłości i otrzymać to, na co zasługiwaliśmy. Zwracał uwagę, iż także obecnie niejednokrotnie pomija się w świetle rolę Polski, akcentując raczej osiągnięcia przedstawicieli innych narodów w budowaniu współczesnego ładu demokratycznego w Europie. Zdaniem Profesora źródeł wielu naszych problemów poszukiwać musimy w sobie samych, a zwłaszcza w charakteryzującym nasze społeczeństwo deficycie pamięci. Jubilat przypomniał bohaterskie, choć mało znane, czyny Polaków, z których niewielu zdaje sobie dzisiaj sprawę, gdyż nie znalazły one godnego miejsca w historiografii. Podkreślił także, iż nie potrafimy szanować naszych bohaterów, próbując – często bezpodstawnie bądź nie zachowując odpowiednich proporcji – akcentować wady, eliminować zaś to, co wzniosłe i godne naśladowania. W konsekwencji sami więc przyczyniamy się do powstawania w świadomości społecznej obrazów naszej przeszłości i terażniejszości niejednokrotnie niepełnych bądź nawet zafałszowanych. Na zakończenie wystąpienia Jubilat zachęcił, abyśmy nauczyli się umiejętnie sięgać do wspólnych dziejów, czerpiąc obficie ze skarbcza narodowego dziedzictwa. Uczynił to, przypominając słowa wieszcza: „Naród nasz jak lawa...”.

Działalność Profesora Grodziskiego wpisała się złotymi zgłoskami w prowadzone na Uniwersytecie Jagiellońskim od stukilkudziesięciu lat prace w zakresie edycji źródeł historycznoprawnych. Jubilat, który okazał się godnym następcą swoich poprzedników, doczekał się także kontynuatorów podjętego niegdyś dzieła. Obecnie w środowisku krakowskich historyków prawa poszukuje się nowych sposobów edycji źródłowych, które byłyby dostosowane do potrzeb współczesnych badaczy i wymagań, jakie generuje postęp technologiczny, przy jednoczesnym rozwijaniu tradycyjnych form edytorstwa. Niewątpliwie nowatorskie przedsięwzięcie stanowi projekt „IURA. Źródła prawa dawnego” (dostępny na stronie internetowej: www.iura.uj.edu.pl), zainicjowany przez dr. hab. Macieja Mikułę. Zakłada on stworzenie elektronicznej metaedycji źródeł historycznoprawnych, dającej szerokie możliwości ich prezentowania i przeszukiwania oraz pozwalającej między innymi na automatyczne porównywanie różnych wersji tekstów aktów normatywnych. Gdy chodzi o tradycyjne sposoby publikowania, oprócz *Volumina Constitutionum* oraz wydań średniowiecznych i nowożytnych ksiąg miejskich, stanowiących w ostatnich latach główną oś działalności edytorskiej historyków prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 2019 r. w „Krakowskich Studiach z Historii Państwa i Prawa” pojawił się nowy dział – edycje źródłowe. Ma on umożliwić wydawanie drobniejszych źródeł w ramach poszczególnych numerów czasopisma.

Tak szeroko zakrojona działalność edytorska dała asumpt do zorganizowania w Krakowie konferencji naukowej „Łączą nas źródła”. Po pierwszej części, poświęconej osobie Jubilata, odbyły się trzy sesje, podczas których uczestnicy sympozjum mogli wysłuchać piętnastu referatów, przygotowanych przez badaczy z Białegostoku, Gdańska, Gorzowa Wielkopolskiego, Krakowa, Lublina, Łodzi, Odessy, Poznania, Torunia, Warszawy i Wrocławia. Poszczególnym sesjom przewodniczyli kolejno: prof. Andrzej Zakrzewski (UW), prof. Marian Mikołajczyk (UŚ), prof. Andrzej Gulczyński (UAM). Po każdej z nich miały miejsce ożywione dyskusje. Większość wystąpień dotyczyła roli

różnego rodzaju źródeł historycznoprawnych w pracy naukowej historyka prawa. Część z nich wiązała się z prezentacją prowadzonych aktualnie bądź planowanych prac edytorskich, inne koncentrowały się raczej na sposobach wykorzystania omawianych przez referentów źródeł przy realizowaniu konkretnych tematów badawczych. I tak na potrzebę edycji dzieła *Decisiones Lituanicae* autorstwa Piotra Rojzjusza, hiszpańskiego prawnika, działającego w XVI w. na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego zwróciła uwagę prof. Marzena Dyjakowska (KUL) („*Decisiones Lituanicae*” Piotra Rojzjusza – przykład renesansowego źródła poznania stosowania prawa rzymskiego przed sądem asesorskim w Wilnie. Problemy badawcze i translatorskie). Trzem obszarom aktywności wydawniczej środowiska gdańskich historyków prawa swoje wystąpienie zatytułowane *Aktualne projekty wydawnicze w zakresie źródeł do historii ustroju i prawa w Katedrze Historii Prawa Uniwersytetu Gdańskiego (Teksty konstytucji wolnych miast Europy z lat 1806–1954 i spisy urzędników mniejszych miast pomorskich do 1772 r.; traktat prawny Matthiasa Laurensa z 1689 r.)* poświęcił prof. Tedeusz Maciejewski oraz dr Piotr Kitowski. Kwestią dalszych prac nad edycją źródeł prawa mazowieckiego, rozpoczętych niegdyś przez Jakuba Sawickiego, zajął się dr hab. Adam Moniuszko (UW) (*Iura Masoviae Terrestria: reedycja i kontynuacja edycji*). Zagadnienie edycji Statutów Litewskich było przedmiotem referatu *Problemy badań nad Statutami Litewskimi na Ukrainie i ich przekłady*, wygłoszonego przez dr Natalię Yefremową. Z kolei prof. Andrzej Gulczyński w wystąpieniu *Z prac nad edycją źródeł do dziejów Polskiego Sejmu Dzielnicowego* poruszył między innymi kwestię dalszych planów związanych z wydaniem źródeł, dotyczących omawianego organu przedstawicielskiego.

Wśród wystąpień konferencyjnych znalazły się i takie, które dotyczyły edycji przygotowywanych w ramach „IURY”. Wskazać należy tu referat prof. Andrzeja Dziadzio (UJ) oraz dr. Mateusza Mataniaka (UJ) *Opinie Profesorów i Doktorów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego jako źródło do badań nad stosowaniem Kodeksu Napoleona w Wolnym Mieście Krakowie*, koncentrujący się na kwestiach związanych z charakterem prawnym wymienionych w tytule opinii oraz ich przydatnością dla badań nad francuskim kodeksem cywilnym. Także wystąpienie dr Anny Klimaszewskiej (UG) i dr. hab. Piotra Pomianowskiego (UW) *Dorobek kodyfikacyjny konstytucyjnego Królestwa Polskiego* odnosiło się do źródeł publikowanych w bazie „IURA”, a ponadto we wspomnianym już nowym dziale „Krakowskich Studiów z Historii Państwa i Prawa”. Chodziło mianowicie o źródła do prac Komitetu Cywilnego Reformy nad przygotowaniem narodowej kodyfikacji prawa cywilnego i procedury cywilnej w okresie poprzedzającym utworzenie Królestwa Polskiego. Referenci poruszyli również kwestię ich wykorzystania w badaniach nad polską narodową tożsamością prawną.

Część uczestników sympozjum zajęła się sposobami sięgania do określonych rodzajów źródeł w związku z realizacją konkretnych tematów badawczych, nie czyniąc tego natomiast w kontekście ewentualnych edycji. Wiele z omawianych przez nich źródeł mogłoby jednak zostać w przyszłości udostępniona np. w ramach „IURY”. Wskazać tu należy wystąpienie prof. Karola Łopateckiego (UwB) *O nowych źródłach do prawa wiejskiego epoki wczesnonowożytnej*. Kwestię możliwości wykorzystania w badaniach archeologicznych ksiąg parafialnych poruszył dr Daniel Wojtucki (UW) („*Żywe trupy*” na kartach nowożytnych ksiąg metrykalnych z obszaru Śląska i Moraw). Z kolei dr Tomasz Kucharski (UMK) w referacie *Przydatność i sposoby wykorzystania mate-*

riałów archiwalnych z archiwów rodzinno-majątkowych w nauce historii ustroju i prawa XX wieku. Przykład badań nad fideikomisami familijnymi w Polsce międzywojennej w świetle orzecznictwa sądów cywilnych zwrócił uwagę nie tylko na specyfikę archiwów rodzinno-majątkowych, ale na różne problemy, przed jakimi staje historyk prawa badający praktykę wymiaru sprawiedliwości dwudziestolecia międzywojennego. Akta notariuszy charakteryzowała w swoim wystąpieniu *Źródła do badań nad notariatem łódzkim z okresu II wojny światowej* dr Anna Marciniak-Sikora (UŁ). Prof. Marcin Łysko (UwB) przedmiotem analizy uczynił źródła praktyki stosowania prawa wykroczeń (*Zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej jako źródło badań nad prawem wykroczeń w Polsce Ludowej*). Dr Karol Siemaszko (Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim) pokazał natomiast rolę akt sądów okręgowych w badaniach nad zjawiskiem przestępczości na Ziemiach Odzyskanych (*Akta polskich sądów okręgowych jako źródła do badań nad przestępczością powojenną (1945–1950)*).

Dwa ostatnie wystąpienia miały nieco inny od poprzednich charakter. Nie dotyczyły bowiem kwestii wykorzystania źródeł historycznoprawnych w pracy badawczej, ale w orzecznictwie sądowym (referat prof. Roberta Jastrzębskiego (UW) *Wykorzystanie źródeł prawa w wykładni historycznej*) oraz w dydaktyce uniwersyteckiej (referat przedstawicieli UMCS dr Anny Fermus-Bobowiec, mgr Marioli Szewczak-Daniel, dr. Karola Dąbrowskiego *Zproblematyki wykorzystania źródeł w nauczaniu przedmiotów historycznoprawnych*).

Konferencja „Łączą nas źródła” stanowiła istotne wydarzenie naukowe dla polskiego środowiska historycznoprawnego. Pozwoliła podsumować prowadzone w ostatnich latach prace edytorskie i przedstawić plany na przyszłość. Połączenie jej z Jubileuszem Profesora Stanisława Grodzkiego stało się dla uczestników dobrą okazją, aby uzmysłowić sobie, że swoją działalnością edytorską wpisują się w łańcuch pokoleń badaczy, co stanowi zobowiązanie do kontynuowania ich dzieła. Rozpoczął je niegdyś Antoni Zygmunt Helcel, inicjator serii „Starodawne Prawa Polskiego Pomniki”², o której wspominał prof. Waław Uruszczak w laudacji na cześć Jubilata. W odpowiedzi na wyzwania, jakie stawiają przed nami współczesne czasy, powstała baza „IURA. Źródła prawa dawnego”, która w przyszłości może stać się w Polsce jedną z podstawowych form edycji źródeł historycznoprawnych. Jej główne założenia przedstawił na zakończenie konferencji dr hab. Maciej Miłkuła, zachęcając do włączenia się w realizację przedsięwzięcia. Zaangażowanie się w projekt szerokiego grona uczonych umożliwi nie tylko stworzenie dla historyków prawa istotnej pomocy w prowadzeniu badań, ale będzie również dobrą okazją do pogłębienia współpracy pomiędzy różnymi ośrodkami akademickimi.

² Seria ta omówiona została w artykule: Waław Uruszczak, „Wydawnictwo źródłowe Starodawne Prawa Polskiego Pomniki (1856–1921)”. W: *Pomniki prawa na przestrzeni wieków*, red. Kacper Górski, Jakub Pokoj, Damian Szczepaniak i Łukasz Szymura (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016), 9–20.